

פתרון תשע"ה - מועד ב'

שאלה מס' 1 (40 נק'; מקסימום – 2 עמ')

א. מה תוקפה של ההתחייבות הכספית לדעת הרמב"ם? 6 נק'

לדעת הרמב"ם מקור תוקפה של ההתחייבות הכספית הוא חוזי: "שדבר זה מתנה היא... שהרי חייב עצמו, כמו שישתעבד הערב..." כשם שהתחייבות לתת מתנה תקפה, וכשם שהתחייבות לערבות תקפה, אף שבשתיהן אין תמורה, כך גם – כמותן – התחייבות כספית

ב. מה תוקפה של ההתחייבות הכספית ע"פ הבבלי? 6 נק' וכיצד דברי הרמב"ם מסתדרים עם הבבלי? 6 נק'

(I) לפי התלמוד הבבלי מקור תוקפה של ההתחייבות הכספית הוא ראייתי. כשם שהודאה מחייבת אדם, כך גם התחייבות כספית. מן הטעם הזה, הבבלי דורש שההתחייבות תעמוד בגדרי הודאה ("אתם עדיי").

(II) הרמב"ם מבחין בין המישור התיאורטי-עקרוני לבין המישור הפרקטי-מעשי: תיאורטית, מקור ההתחייבות הוא חוזי, כנ"ל בסעיף א. מעשית, ההתחייבות צריכה לעמוד בפרקטיקה המקובלת של הודאה (באחת משלש הדרכים הבאות): כיצד? האומר לעדים הוו עלי עדים שאני חייב לפלוני מנה (אתם עדיי), או שכתב לו בשטר הריני חייב לך מנה אע"פ שאין שם עדים, או שאמר לו בפני עדים הריני חייב לך מנה בשטר, אע"פ שלא אמר אתם עדי, הואיל ואמר בשטר הרי זה כמי שאמר הוו עלי עדים וחייב לשלם

ג. מה תוקפה של ההתחייבות הכספית ע"פ רבינו תם? 10 נק'

לדעת רבנו תם מקור תוקפה של ההתחייבות הכספית הוא קנייני או מעין קנייני. המתחייב מקנה את הזכות לה הוא מתחייב, באמצעות "שעבוד". על אף שהתחייבות קניינית לא נדרש מעשה קניין, כשם שהתחייבות לתת מתנה תקפה גם ללא מעשה קניין.

מה ההבדל בין ההתחייבות למתנה ע"פ הרמב"ם להתחייבות למתנה ע"פ רבינו תם? 2 נק'

על אף שגם הרמב"ם וגם רבנו תם, רואים בהתחייבות למתנה מקור לדבריהם, יש ביניהם הבדל משמעותי: הרמב"ם סבור שהתחייבות זו היא חוזית. לעומתו, רבנו תם סבור שהיא קניינית או מעין-קניינית.

ד. משהו קשור לאסמכתא ולגמ"ד- 10 נק'

ההתחייבות הכספית המתוארת "אינה אסמכתא", משום שהיא "בלא תנאי כלל". רמב"ם מגדיר אסמכתא כהתחייבות לאקט קנייני שהיא מותנית. הרמב"ם סבור שאסמכתא לוקה בהעדר גמירת-דעת, משום שאין בצידה מעשה קניין ומשום שהיא מותנית. לכן, כאשר ההתחייבות אינה מותנית, היא משקפת החלטיות, יש בה גמירת-דעת, ועל כן היא תקפה.

שאלה מס' 2 (40 נק'; מקסימום - 2 עמ')

א. ההבדל בין התנאים לאמוראים בתפיסת החוזה- 5 נק'

תנאים היו סבורים שלהתחייבות יש תוקף כשלעצמה. לעומתם, אליבא דאמוראים להתחייבות אין תוקף כשלעצמה. כלומר: חוזה או התחייבות אין חובה לקיים מצד עצמם. עם זאת, ניתן לאכוף את קיומם לא בגין ההתחייבות (ומצידו של המתחייב), אלא בגין ההסתמכות של הצד שכנגד. ההסתמכות גורמת (או עלולה לגרום) למובטח - אם לא לתקיים ההתחייבות - נזק, ועל כן הוא זכאי לדרוש את אכיפתה.

ב. מקורות תנאיים המוכיחים שלהתחייבות כספית יש תוקף - 12 נק'

עפ"י שלוש המקורות הנ"ל, שהם תנאיים, להתחייבות יש תוקף:

1. לפי התוספתא הנושא ונותן בדברים (=הסכם מכר בדיבור בלבד, ללא מעשה קניין) ומבטל את דבריו אין רוח חכמים נוחה הימנו.
2. החובה "הין צדק" (מידות ומשקלות) משמעה שאדם חייב לצדק את דיבורו, היינו, לקיימו.

3. מעשה ברבי יוחנן בן מתיא שאמר לבנו: צא ושכור לנו פועלים. הלך ופסק להם מזונות. וכשבא אצל אביו אמר לו: בני, אפילו אתה עושה להם כסעודת שלמה בשעתו לא יצאת ידי חובתך עמהם, שהן בני אברהם יצחק ויעקב => התחייבות הבן למזונות תקפה.

הבבלי מפרש את שלוש המקורות כך שתהיה חובה לקיים את ההתחייבות, אבל לא מצד ההבטחה אלא מצד ההסתמכות:

1. הנושא ונותן בדברים חייב לקיים את דיבורו משום מחוסרי אמנה. כלומר: המובטח נותן במבטיח-במתחייב אמון, ובאופן אחר: מסתמך עליו. אם לא יקיים הבטחתו - יהיה המובטח מחוסר אמנה, דהיינו: הוא נפגע בגין ההסתמכות.

2. חובת "הן צדק" איננה החובה לקיים את ההתחייבות כי אם החובה להימנע מ"אחד בפה ואחד בלב", כלומר: ההימנעות ממצג שווא למסתמך.

3. הפועלים לא סמכו על הבטחת הבן, אלא משהתחילו במלאכתם. תוקפה של התחייבות הבן היא מחמת ההסתמכות הפועלים.

ג. 6 נק' 1. אין חובה לקיים התחייבות. יש להימנע מליצור הסתמכות שווא (אחד בפה ואחד בלב). כלומר: אם פיו וליבו שווים בעת ההתחייבות, אף שהתכוין לקיימה לא ניתן לאכוף את ההתחייבות עליו.

2. הבחנה בין מתנה מרובה למתנה מועטת-

בהבטחה למתנה יש להבחין בין מתנה מרובה לבין מתנה מועטת. מתנה מועטת - המובטח מניח שההבטחה תקויים ומסתמך עליה, ועל כן יש לקיים הבטחה זו. מתנה מרובה - המובטח לוקח בחשבון שיש כאן הגזמה, ועל כן אינו מסתמך. אין חובה לקיים הבטחה זו, אף שניתנה התחייבות, משום שאין כאן הסתמכות.

ד. 5 נק' הרב פיינשטיין פוסק בתשובה שעקרונית יש לקיים התחייבות בגין ההסתמכות. עם זאת, לדבריו יש "מעלה ומצוה" (חובה דתית ומוסרית) לקיים הבטחה, ואפילו אם לא ניתנה לאחר, אלא רק עלתה בהרהור.

ה. <אם יובאו דוגמאות נוספות כתוב לי ואבדוק אם הן נכונות עקרונית> 3 נק' * גזלן המוכר קרקע לאחר - על אף שהשטר "ריק" (הקרקע גנובה) - המכירה תקפה, משום שהקונה

מסתמך על כך שהגזלן יעשה הכל כדי לשמור על תדמית של סוחר אמין. ההסתמכות מעניקה למכירה את תוקפה.

3 נק' * אדם הנוטל מחברו סכום כסף על מנת להשקיעו ביין, ולא עשה כן, מחוייב לפצותו, משום שחברו הסתמך על הבטחתו העסקית של המבטיח.

ו. <אם יובאו דוגמאות נוספות כתוב לי ואבדוק אם הן נכונות עקרונית> 2 נק' * פועלים שחזרו בהם מהסכם עבודה – חייבים לפצות את המעביד, בגין נזקי הסתמכות.

2 נק' * חיובו של ערב לשלם את הערבות – נובע מהסתמכות.

2 נק' * שומר חייב לפצות את הבעלים אם אירע נזק לפקדון, משום שהבעלים הסתמכו על הבטחתו לשמור.

שאלה מס' 3 (20 נק'; מקסימום - עמ' אחד)

היגד: "בעיית החוזה במשפט העברי עשויה לבוא על פתרונה באמצעות 'בההיא הנאה'. בדרך זו פתר גם התלמוד את בעיית החוזה".

א. כיצד פותר "בההיא הנאה" את בעיית החוזה במשפט העברי? התייחסו בתשובתכם לשתי אפשרויות שונות.

5 נק' (א) אפשרות זו מניחה שהבעיה החוזית היא ערטילאות החוזה.

"בההיא הנאה" היא מעין תמורה, וכך הופכת העיסקה החוזית הערטילאית לעיסקה מעין קניינית וממשית.

5 נק' (ב) אפשרות זו מניחה שהבעיה החוזית היא העדר גמירת הדעת.

"בההיא הנאה" משמשת זרז לגמירת דעת. כך נפתרת בעיית העדר גמירת הדעת שבחוזה.

ב. 5 נק' לכל דוגמא [די בשתי דוגמאות] 1. מתן תוקף להסכם רכישת קרקע בין גנב לרוכש: על אף העדר השטר (השטר שנותן הגנב – חסר תוקף) הנאת האמון שנותן הרוכש בגנב יוצרת גמירת דעת ומאפשרת את תחולת העסקה.

2. הסכם בין הורי החתן והורי הכלה לסכום מסויים לטובת בני הזוג – ההסכם תקף משום שהנאת החיתון ההדדית יוצרת גמירות דעת בשני הצדדים.

3. התחייבות הערב תקפה, מכח הנאת האמון שנותן הנושה בערב (על בסיסה הוא מוכן להלוות).

4. הסכם שיתוף תקף מכח הנאת האמון וההסתמכות של כל שותף על רעהו (בההוא הנאה דקא סמכי להדדי) – ספר העיטור.